

СТАНОВИЩЕ

от доц. дфн Вася Велинова
за дисертацията на доц. д-р Ана Стойкова
на тема:

**„Мъченията на св. Георги Победоносец
в южнославянската средновековна традиция”**
за придобиване на научната степен „доктор на науките”

Темата за култа към св. Георги Победоносец и свързаните с него литературни текстове в южнославянската средновековна книжнина присъства в полето на научните дирения на доц. Ана Стойкова повече от десетилетие. Интересните ѝ публикации по въпроса в различни специализирани медиевистични издания очертават един хоризонт на очакване, характерен за учения в неговата зрялост, когато той представя научните проблеми в широк контекст и детайлно проследява всички техни аспекти. Точно такъв случай ни представя дисертацията на доц. Стойкова – един труд, който със своята методология, образцово структуриран материал, обосновани изводи и изключително интересна фактология предизвиква интерес, буди размисли и трайно задържа вниманието на читателя.

На пръв поглед познатият и изключително популярен култ към св. Георги придобива непознати измерения в нейната разработка. Още с първата глава, в която се проследява възникването и ранната история на култа към св. Георги, проличава филологическата и културно-историческа осведоменост на авторката. Тя анализира в детайли фактите за географския произход и културно-историческия контекст на възникване на този специфичен култ, привежда редица извори от различни традиции и показва пред нас сложна, понякога противоречива, картина на научните хипотези и изводи относно личността на светеца, мястото на гроба му и различни аспекти на ранния му култ. В тази пъстра мозайка от елементи на различни етноконфесионални общности, почитането на св. Георги се ситуира в дълъг период време и в широк географски ареал, което позволява на доц. Стойкова да покаже различните културни пластове в образа на светеца, като същевременно не го откъсва от конкретната историческа обстановка на първите векове на християнството. И макар че по необходимост първата глава има и реферативен характер, различните хипотези са поднесени критично, изворите са анализирани компетентно и когато е възможно, авторката дава и своя прочит, и своите приноси хипотези във връзка с разглежданите проблеми.

Втората глава е особено важна за изследването, защото тя представя приноса на К. Крумбахер в изучаването на гръцката литературна традиция на агиографските текстове, свързани със св. Георги. Освен това в нея авторката проследява различните гръцки текстови свидетелства, представяйки преписите ми и накратко – съдържанието, с което отново ни въвежда в сложни текстологични връзки и взаимодействие на мотиви, характерно за най-старите произведения за светеца – първото и второто му мъчения. Представено е ранното мъчение в различните езикови традиции (латинска, коптска, сирийска, арабска, коптска и арменска) и така южнославянските текстове получават един широк литературен контекст, който ще позволи по-късно обективно и убедително да се отчете тяхната стойност за възстановяване историята на текста на отделните творби.

Трета глава е посветена на южнославянската традиция. В нея най-напред се представят датите за църковен помен на св. Георги и се прави анализ на една специфична древна студийска практика – празникът на 26 ноември, който прониква рано сред южните славяни и е обособен със специално създадени за целта химнографски текстове. Това е специфична черта на византийско-славянския ареал на почитане на св. Георги и се отразява и върху разпределението на агиографските текстове – само до-метафрастови творби за 26 ноември и новите преводи от XIV в. нататък, които влизат в новоизводни състави, отразяващи само датата 23 април. Въпреки че привежда и примери с практики на Западната църква да чества паметта на св. Георги на 26 ноември, авторката е убедена, че в южнославянска среда датата е повлияна от Константинополската традиция. Дори да се допусне влияние на практики от Светите земи, те отново са достигнали до южните славяни чрез посредничеството на византийската столица. Този извод отваря възможността да се търсят и близост между южнославянската и източните текстови традиции, възможности, загатнати в изследванията на по-стари автори, анализирани и коментирани от авторката. Във всеки случай тя постепенно гради своята аргументация, реабилитираща южнославянските текстове, маргинализирани от Крумбахер поради късния си произход (според него не преди XIV.), и търси следите на стари текстови редакции.

И в следващите страници тя ни поднася идентификация на най-архаичната версия на мъчението, отразяваща най-ранната редакция на загубения оригинален текст (с. 93), мотивира ранния превод на текста и привежда примери за глаголически преписи в хърватската традиция. Този извод е изключително важен и може да се определи като един от най-сериозните приноси на доц. Стойкова. За пореден път се показва тясната

връзка на най-ранните преводи на агиографски текстове от старобългарската епоха с архаични гръцки версии, запазени в самата Византия. Славянската традиция отново се представя като депо на един относително стар литературен период, общ за целия ареал на Византия и близкоизточните ѝ провинции, подкрепя се тезата за съхранените доиконоборски традиции на различни нива на културно-историческото развитие сред южните славяни на Балканите.

Съответно на значението на тази най-ранна творба за св. Георги авторката му отделя подобавашо внимание – с.98-208 – с което тази част от дисертацията се превръща в една задълбочена студия. Великолепно избраната методология на анализ ни представя: ръкописната традиция на преписите с кратка информация за всеки едни; кратък преглед на мотивите от съдържанието, текстология на всеки мотив, преглед на контекста на преписите, т.е. връзката с други преводни литературни текстове, текстология на преписите, наблюдения над техниките на превод. В добавка е даден и превод на съвременен български език на всеки епизод с коментар. Това е едно образцово издание на този извънредно интересен текст. Доц. Стойкова е направила и систематизация на различните редакции на преводния текст, а в края на тази част е представила и стема на преписите (с.207), но не само на славянската традиция, а на мястото ѝ в цялостната текстова традиция на мъчението и във всичките му езикови версии. Само тази схема е достатъчна нагледно да убеди четящия в сложните интертекстови взаимоотношения и във важната място в историята на целия текст на старобългарския превод на Първото мъчение на св. Георги. Напълно приемам изводите на доц. Стойкова за значението на текста за възстановяване на оригиналния облик на гръцкия първообраз, за ранния му преславски превод и за етапите на по-нататъшното развитие на преводния текст.

По същия модел са представени и останалите произведения за св. Георги в южнославянската традиция – общо 4 на брой. Всички те са представени с кратки описания на ръкописните сборници, в които се поместват преписите и анализ на литературния контекст, един елемент, който смятам за особено удачно решение на изследователката при представянето на текстовете. В анализите са включени и непубликувани до момента преписи – както напр. преписа от Панигирика № 24 от сборката НИМ, от XIV в., съдържащ второто мъчение от Дидианов тип.

Основните изводи на авторката, засягащи времепоявата на преводите, както и обусловили ги причини, са убедителни. Те показват една специфична картина на рецепцията на тези текстове в славянска среда. Избирателният подход на славянските

книжовници елиминира голяма част от гръцките текстове и се концентрира върху, тези, които са били нужни за богослужението. Доколко това се дължи на съзнателен избор или на ползване на налични образци, е трудно да се определи, но не това е задачата на изследването. Всъщност изводите на авторката в края на дисертацията убедително свидетелстват за насоката на нейните търсения: *„Всеки нов превод е бил направен с цел да се замести използвания дотогава богослужебен текст с по-добър, съответстващ на литургичните изисквания и подобаващ на църковната прослава на прочутия светец. И все пак парадоксално броят на запазените до днес преписи на всяко от четирите мъчения е приблизително еднакъв. Новите типове текст, които се приемат от официалните църковни среди, не изместват по-старите версии, а и едните, и другите продължават своя живот в ръкописната традиция през следващите векове. В официалните богослужебни книги намират място риторично обработените и съобразени с нормите по-късни жития, но ранните мъчения все така се преписват и четат, макар и в състава на сборници с разнообразно и често апокрифно съдържание.”* (с. 364).

Резултатите от текстологичните и текстуално съдържателни анализи са проектирани на широк културноисторически фон, което придава още по-сериозна значение на постигнатото.

Приложението към дисертацията е възможност да се запознаем детайлно с текстологията на преписите и да си изясним сложните взаимовръзки между тях. Избраният от доц. Стойкова метод за публикуване на преписите успоредно е много подходящ при този тип текстова традиция и заслужава адмирации.

Целият дисертационен труд е добре композиран, материалът е балансиран и добре поднесен. Авторката превежда сама редица ценни извори и текстове, което само по себе си е приносен момент. Публикувани са текстовете за светеца в превод на съвременен български език. Очертано е мястото на славянската традиция в богато представената литература за св. Георги през Средновековието. Южнославянският книжовен материал намира свое достойно място сред един широк литературен кръг от паметници, което за пореден път доказва значението на старобългарската литература от класическия период – края на IX и X в. – като депо за редки излезли от употреба византийски творби. Показана е динамиката в литературната традиция, обновяваща творбите под прякото влияние на богослужебната практика.

Изследването е снабдено с респектираща библиография. Авторефератът отразява точно и пълно съдържанието на труда, а приносните моменти са изведени коректно и мотивирано.

Като имам предвид приложените към дисертацията публикации и изнесените по-горе наблюдения и изводи, горещо препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на доц. д-р Ана Стойкова научната степен „**доктор на филологическите науки**”, която тя напълно и без уговорки заслужава, както и в най-скоро време да видим отпечатан целия труд.

26.9.2015

София

Доц. дфн Вася Велинова